

ХУЛОСАИ КОМИССИЯИ ЭКСПЕРТИИ

шурои диссертатсионии 6D.KOA-136-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатҳулло дар мавзӯи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексҳосилшавии онҳо бо d – металлҳои интиқоли» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ

Мубрамияти мавзӯ. Зарурати дарки амиқи қонуниятҳои физикӣ-химиявии таъсири мутақобилаи биолигандҳо бо биометаллҳо дар шароитҳои гуногуни муҳит яке аз масъалаҳои мубрами химия дар маҳдӯлҳо ба ҳисоб меравад. Кислотаҳои органикии интиҳобшуда дар қори мазкур (атсетат, глитсин, серин, систеин ва метионин) ҳамчун молекулаҳои ҳаётан муҳим дар мубодилаи моддаҳо нақши калидӣ дошта, хосиятҳои протолитии онҳо (мувозинатҳои ионӣ) ҳолати электростатикии ин молекулаҳоро дар муҳитҳои гуногуни физиологӣ муайян мекунад. Аминокислотаҳои мавриди омӯзиш қароргирифта дар таҳқиқоти мазкур, хусусан намояндагони сулфурдор (систеин ва метионин) ва дорои гурӯҳи гидроксилӣ (серин), ҳамчун лигандҳои фаъоли полидентатӣ мебошанд. Муайян кардани константаҳои комплексҳои ҳосилшуда имкон медиҳад, ки нақши марказҳои донории гуногун ($-NH_2$, $-COOH$, $-SH$, $-OH$) дар устувории пайваستҳои координатсионӣ вобаста аз нишондиҳандаи pH , консентратсия, ҳарорат ва қувваи ионӣ мушаххас карда шавад.

Металлҳои интиқолии қатори Mn , Fe , Co , Cu , Zn ва Ag ҳамчун ионҳои марказӣ дар ташаккули металлоферментҳо ва дигар биоконкомплексҳо иштирок мекунанд. Омӯзиши равандҳои комплексҳосилшавӣ дар системаҳои «металл-аминокислота» заминаи назариявиро барои моделсозии системаҳои биологӣ ва дарки механизми интиқоли микроэлементҳо дар организми зинда фароҳам меорад. Таҳлили муқоисавии устувории комплексҳо дар қатори ин металлҳо имкон медиҳад, ки таъсири сохтори электроникии ион ба қувваи банди донору аксептории комплекс муайян гардад.

Мубрамияти қор бо он вобаста аст, ки маълумотҳои бадастомада дар бораи таркиб ва устувории комплексҳо барои синтези маводҳои нави доруворӣ (пайвастҳои хелатӣ), ки дорои захрнокии кам ва ҷаббиши баланд мебошанд, хидмат мекунанд. Инчунин, ин натиҷаҳо дар соҳаи фарматсевтикаву химияи таҳлилӣ ва экология, аз ҷумла барои қоркарди

усулҳои тозакунии обҳои саноатӣ аз ионҳои металлҳои вазнин тавассути ҳосил намудани комплексҳои устувори ҳалшаванда ва ғайра, аҳамияти калон доранд.

Экспертизаи диссертатсия нишон медиҳад, ки мутобиқати мавзӯ ба мундариҷа, бобҳо, зербобҳо ва хулосаҳои баровардашуда дар диссертатсия пайдарпай ва алоқамандии мантиқии ҳамаи бахшҳо, муқаррарот, мутобиқати илмӣ, натиҷаҳои бадастомада, хулосаву тавсияҳо вобаста ба мақсад ва вазифаҳои дар диссертатсия гузошташударо фарогир буда, натиҷаҳои нави илмиро дар муқоиса бо усулҳои муосири баҳогузори муқаррар менамояд. Таҳлил ва арзёбии мазмуну муҳтавои диссертатсия ба автореферати он мувофиқ буда, мантиқан пайдарпайии таҳқиқот иҷро гардида, асоснокии усулҳои таҳқиқот, дурустии таҷрибаҳо дар усулҳои рН-метрӣ ва потенциали оксидонӣ, патентҳо ва маводди илмӣ инъикос ёфта, сарчашмаҳои илмӣ мувофиқ ба талаботи муқараргардида ҷойгир карда шудаанд, диссертатсия ба соҳаи муайяни илм ва рушди иқтисоди миллӣ анҷом дода шудааст.

Соҳаи илм ва ихтисосҳои илмӣ диссертатсияи пешниҳодшуда, ба ихтисос ва соҳаи илме, ки аз рӯи он шурои диссертатсионии 6D.KOA-136-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколати қабул, баррасӣ ва ҳимояи диссертатсияро аз рӯи рамз ва ихтисосҳои илмӣ химияи ғайриорганикӣ ва химияи физикӣ дода шудааст, пурра мувофиқ мекунад.

Мавзӯ ва мазмунҳои кори диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. ба шиносномаи ихтисосҳои илмӣ 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ, 1.4.5. Химияи физикӣ ва ба самтҳои афзалиятноки илм дар ҷумҳурӣ ба бандҳои зерин мувофиқат мекунад:

1.4.2 Химияи ғайриорганикӣ. Банди 1. Муайянкунии характери боҳамалоқамандии байни таркиб, сохт ва хосияти пайвастҳои ғайриорганикӣ (боби II). Банди 2. Коркарди усулҳои омӯзиши пайвастҳои ғайриорганикӣ (боби III). Банди 3. Тарзи ҳосилкунӣ ва омӯзиши структура ва хосияти мавод дар асоси пайвастҳои ғайриорганикӣ (боби V).

1.4.5. Химияи физикӣ. Банди 3. Назарияи маҳлулҳо, таъсири мутақобилаи байнимолекулавӣ ва байнизарравӣ (бобҳои II-V). Банди 5. Тадқиқи қонуниятҳои равандҳои тағйирёбии структура ва таркиби

системаҳои химиявӣ дар шароити майдони беруна, ҳароратҳо ва фишорҳо, таъсири яқҷояи физикӣ ва физико-химиявӣ (боби III).

Таҳқиқоти диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. ба омӯзиши хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексҳосилшавии онҳо бо d – металлҳои интиқолӣ бахшида шуда, оид ба муқаррар кардани таъсири pH-и муҳит, қувваи ионии маҳлул ва ҳарорат ба ҳосилшавии шаклҳои ионизатсияшудаи аминокислотаҳо, тартиб додани диаграммаи тақсимшавии шаклҳои катионӣ, свиттер-ионӣ ва анионии онҳо, таъин гардидани механизмҳои эҳтимолии ҳосилшавии комплексҳо дар системаҳои металл-лигандҳо маълумотҳои саҳеҳ пешниҳод шудааст.

Мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ ба яке аз вазифаҳои асосии ҳадафи чоруми стратегияи миллии мансуб буда, ба рушди саноати химиявӣ фарматсевтӣ ва пажӯҳишҳои илмӣ бунёдӣ мусоидат менамояд.

Диссертатсия ба иҷрои нақшаи мавзуҳои илмӣ-фармоишии “Омӯзиши физикӣ-химиявӣ ва хосиятҳои физиологии пайвастаҳои координатсионии металҳои интиқолӣ ва объектҳои табиӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон” таҳти рақами бақайдгирии давлатӣ 0116TJ00743 ва “Таҳқиқи моделсозии параметрҳои пайвастаҳои координатсионии металҳои интиқолӣ ва соҳаҳои истифодаи онҳо” таҳти рақами бақайдгирии давлатӣ 0122TJ1436 вобаста буда, омӯзиш дар заминаи озмоишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии «Пайвастҳои координатсионӣ»-и кафедраи химияи физикӣ ва коллоидии факултети химия ва озмоишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии «Химияи физикии мувозинати гомогенӣ»-и ба номи профессор Ҳ.М. Якубови Институти илмӣ таҳқиқотии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон гузаронида шудааст.

Муҳтавои кори диссертатсионӣ дар таълифоти нашрнамудаи доктараби дараҷаи илмӣ Файзуллозода Э.Ф. дар 39 маводди илмӣ ба таври мукамал, аз ҷумла дар шакли 2 монографияи илмӣ, 2 нахустпатент ба ихтироот, 15 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маҷаллаҳои илмӣ дар пойгоҳҳои бонуфузи байналмилалӣ воридшуда, инчунин, 20 фишурдаи мақола дар маводди конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ инъикос ёфтааст.

Нашри натиҷаҳои асосии диссертатсия фарогири мазмун ва моҳияти илмӣ диссертатсия буда, ба талаботи банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 августи соли 2026, №591 тасдиқ гардидааст, мувофиқат мекунад.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионии доктараби дараҷаи илмиро истифодаи асбобу таҷҳизотҳо ва усулҳои муосири таҳлили омӯри саҳеҳияташ баланд, патентҳо, наشري мақолаҳо дар

мачаллаҳои илмӣ тақризшавандаи соҳавӣ, апробатсияи онҳо дар конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ ҷумҳуриявӣ тасдиқ менамояд.

Дар таҳқиқоти диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. истифодаи мавод бидуни иқтибос ба муаллиф ё маъхаз мавҷуд набуда, ҳамаи сарчашмаҳои илмӣ истифодашуда бо ишора ба муаллиф ё маъхаз тавассути иқтибос ба расмӣ дароварда шудаанд. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия иборат аз муқаддима, 5 боб, 273 саҳифаи чопи компютерӣ, 66 расм, 66 ҷадвал, хулосаҳои умумӣ, тавсия ва замима иборат аст.

Матни диссертатсия ва автореферати он дар Муассисаи давлатии «Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз саниши барномаи компютери Антиплагиат гузаронида шуда, мувофиқи маълумотномаи дода шуда, аслияти матни диссертатсия 75,55% ва аслияти матни автореферати диссертатсия 81,83%-ро ташкил дода, ба талаботи бандҳои 40 ва 41-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ҷавобгӯӣ мебошад. Муҳимияти таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, аҳамияти баланди назариявӣ амалии доштани диссертатсия шаҳодат аз он медиҳад, ки таҳқиқоти илмӣ пурра ба итмомрасида мебошад. Дар ин асос комиссияи эксперти хулоса менамояд, ки диссертатсия ба талаботи муқарраргардидаи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва Низомномаи шурои диссертатсионӣ ҷавобгӯӣ буда, барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ мутобиқат мекунад.

Комиссияи эксперти диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатхулло дар мавзӯи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексошавии онҳо бо d – металлҳои интиқолий» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ баррасӣ намуда, дар асоси банди 63 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ

ҚАРОР ҚАРД:

1. Диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатхулло дар мавзӯи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексошавии онҳо бо d – металлҳои интиқолий» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ ба ҳимоя қабул карда шавад.

2. Комиссияи эксперти муҳаққиқони зеринро, ки корҳои илмӣ-таҳқиқонашон ба ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ мувофиқатдоранд, ба ҳайси муқарризонии расмӣ пешниҳод менамояд:

- Исозода Диловаршоҳ Тариқ, доктори илмҳои техникӣ, дотсент, ректори Донишқадаи энергетикӣ Тоҷикистон;

- Абдуллоев Шаҳобидин Ҳасанбоевич, доктори илмҳои химия, профессори кафедраи химияи Донишгоҳи давлати Андиҷони Ҷумҳурии Узбекистон.

- Эшов Бахтиёр Бадалович, доктори илмҳои техника, дотсент, мудири озмоишгоҳи маводшиносии Институти химияи ба номи В.И.Никитини Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

3. Ба сифати муассисаи пешбар Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик Муҳаммад Сайфиддинович Осимӣ тавсия дода шавад.

4. Барои ҷойгир намудани эълон оид ба ҳимояи диссертатсия дар сомонаҳои расмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон розигӣ дода шавад.

5. Барои чопи автореферат бо ҳуқуқи дастнавис (100 адад) ва ирсол гардидани он ба суроғаҳои таъиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи эксперти:

доктори илмҳои техника

Наимов Н.А.

Аъзои комиссияи эксперти:

доктори илмҳои химия

Бандаев С.Г.

доктори илмҳои техника

Назарзода Х.Х.

«17» 09

соли 2026